

Ο ΑΣΚΑΥΛΟΣ (ΤΣΑΜΠΟΥΝΑ) ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Δ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ

Ἐοῦ ἀσκαυλος εἶναι γνωστός, ὡς μουσικὸν ὄργανον, εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἀπὸ τῆς Ἀρχαιότητος. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσσοστόμου (II, 184, ἔκδ. I. de Arnim) «καὶ ἀδλεῖν τῶ τε στόματι καὶ ταῖς μασχάλαις ἀσκὸν ὑποβάλλοντα». Φαίνεται ὅτι ἐφέρετο καὶ μὲ τὸ ὄνομα συμφωνία ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν Παλ. Διαθ. Ο' (Δανιήλ, κεφ. Γ' § 5): «ἢ ἂν ὄρα ἀκούσητε τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος σύριγγος τε καὶ κιθάρας, σαμβύκης τε καὶ ψαλτηρίου, συμφωνίας καὶ παντὸς γένους μουσικῶν...»¹. Ἐοῦ Πολύβιος (XXVI, 1, 4) ἔτι, ἀναφέρων περὶ τῆς κοινωνικῆς ἀναστροφῆς τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς μὲ τὸν λαόν, λέγει ὅτι ἐσύχναζεν οὗτος εἰς κέντρα διασκεδαζόντων ὅπου «παρῆν μετὰ κεραιτίου καὶ συμφωνίας, ὥστε τοὺς πολλοὺς διὰ τὸ παράδοξον ἀνισταμένους φεύγειν».

Ἐοῦ ἀσκαυλος, λαϊκὸν σήμερον ὄργανον, ἀπαντᾷ ὑπὸ δύο τύπου. Ἐκ τούτων ὁ εἷς μὲ τὸ ὄνομα γκάϊντα εἶναι διαδεδομένος εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, κυρίως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, καὶ ἔξω τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου εἰς ὀλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν, πρὸς δὲ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἄλλας χώρας. Ἐοῦ ἕτερος τύπος ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὴν νησιωτικὴν περιοχὴν τῆς Ἑλλάδος. Παραθέτομεν ἐνταῦθα ἀπεικόνισιν τοῦ πρώτου τύπου (γκάϊντας) ἐκ τοῦ 16ου αἰῶνος (εἰκ. 1), ἣτις ἔχει παραληφθῆ ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Nicola de Nicolay, Le navigationi et viaggi nella Turchia... in Anversa MDLXXVI, F^o 188², ὡς καὶ τοῦ δευτέρου, τοῦ νησιωτικοῦ, ἔξ ἀπεικονίσεως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα (εἰκ. 2) ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ M. Guys (Voyage littéraire de la Grèce, ou lettres sur les Grecs anciens et

* Ἐοῦ μελέτη αὕτη ἀνεκοινώθη εἰς τὰ κύρια σημεῖα τῆς εἰς τὸ Ζ' Γιουγκοσλαβικὸν Λαογραφικὸν Συνέδριον ἐν Σκοπίοις καὶ Ἀχρίδι ἀπὸ 17 - 22 Σεπτεμβρίου 1960.

¹ Βλ. καὶ Ἐοῦ Ἀγία Γραφή. Παλαιὰ Διαθήκη. (Γενικὴ ἐπιστasia Ἀθαν. Π. Χασιούπη), τόμ. Β' [Ἀθῆναι] (1955), σ. 876.

² Ἐοῦ εἰκὼν ἔχει δημοσιευθῆ ἤδη ὑπὸ τῆς Ἐλένης Βουραζέλη εἰς τὸ βιβλίον τῆς: Ἐοῦ βίος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ξένων περιηγητῶν. Τεύχος Α'. Εἰσαγωγή, ἐν Ἀθῆναις 1939, σ. 219.

Εικ. 1.

modernes, avec un parallele de leurs moeurs, tome I, A Paris 1783, εἰκὼν ἔκτος κειμένου μεταξὺ τῶν σελίδων 160-161). Ἐκ τῶν δύο τούτων τύπων τοῦ

Εἰκ. 2.

ἀσκαύλου ἐξετάζομεν ἐνταῦθα τὸν δεύτερον, ἦτοι τὸν νησιωτικόν (βλ. εἰκ. 3), ἐπιφυλασσόμεθα δὲ εἰς ἕτερον δημοσίευμα νὰ ἀσχοληθῶμεν καὶ μὲ τὸν ἕτερον τύπον, τὸν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος (βλ. κατ. εἰκ. 4).

1. Τεχνική τῆς κατασκευῆς.

Ὁ νησιωτικὸς ἄσκαυλος, φερόμενος εἰς τὸν λαὸν μὲ τὰ ὀνόματα: ἄσκαύλι, τσαμπούνα, ἀσκοτσάμπουνο, ἀσκομαντούρα, τουλούμι, ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἄσκοῦ¹, τοῦ ἐπιστομίου καὶ τῆς συσκευῆς παραγωγῆς τῶν μουσικῶν ἤχων.

Εἰκ. 3.

α) Ὁ ἄσκος κατασκευάζεται ἀπὸ δέρμα αἰγὸς ἢ ἐρίφου², τὸ ὁποῖον εἶναι εἰδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατεργασμένον. Ὁ τρόπος κατεργασίας του εἶναι διάφορος κατὰ τόπους. Συνηθέστερος εἶναι ὁ ἐξῆς.

¹ Ὁ ἄσκος κατὰ τόπους ἔχει διάφορα ὀνόματα: θυλακούρι, ἀσκι, τουλούμι, ἀγγεῖον κλπ.

² Προτιμᾶται τὸ δέρμα αἰγὸς ἢ ἐρίφου ὡς περισσότερον στερεὸν ἀπὸ τὸ δέρμα τοῦ προβάτου.

Ἄμεσως μετὰ τὴν ἐκδορὰν τοῦ ζῶου ἀλατίζεται τὸ δέριμα του πρὸς ἀποφυγὴν σήψεως αὐτοῦ καὶ τοποθετεῖται εἰς κατάλληλον μέρος τρεῖς ἕως τέσσαρας ἑβδομάδας μέχρις ὅτου ἀποξηρανθῇ τελείως. Ἀκολουθῶς φέρεται καὶ ἐμβαπτίζεται εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν νωπὴν κατάστασιν, οὕτω δὲ λειαινόνται αἱ πτυχαὶ του διὰ τριβῆς ἐκ τῆς τριχωτῆς ἐπιφανείας ἐπὶ λείας κεφαλῆς ξυλίνου στόλου. Ἐν συνεχείᾳ ἀναστρέφεται τοῦτο καὶ ἀποκόπτονται διὰ ψαλίδος αἱ ἐπ' αὐτοῦ τρίχες, ἢ τοποθετεῖται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐντὸς ἐσβεσμένης ἀσβέστου ἢ τέλος διαβρέχεται διὰ ζέοντος ὕδατος.

Εἰκ. 4.

Ἡ ἀφαίρεσις τῶν τριχῶν τοῦ δέρματος θεωρεῖται ἀπαραίτητος, διότι, ἐὰν παραμείνουν αὐταὶ ἐντὸς τοῦ ἀσκοῦ, ἀργότερον κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς τσαμπούνας δύνανται νὰ ἀποσπῶνται ὑπὸ τοῦ ἐμφυσσωμένου ἐντὸς τοῦ ἀσκοῦ ἀέρος καὶ φερόμεναι πρὸς τὴν συσκευὴν τῆς παραγωγῆς τῶν ἤχων νὰ φράσσουν τὰς γλωττίδας τῶν δύο μικρῶν αὐλῶν (μπιμπικιῶν), οὕτω δὲ νὰ παρεμποδίζουσι τὴν παραγωγὴν τῶν ἤχων ἢ καὶ νὰ τοὺς ἀλλοιώνουσι.

Ἄφοῦ οὕτω προετοιμασθῇ τὸ δέριμα, προσδένεται ἔπειτα τὸ ὀπίσθιον τμήμα αὐτοῦ στερεὰ ἐκ τοῦ τριχωτοῦ μέρους, ὥστε νὰ μὴ ἐκφεύγῃ ὁ ἀήρ. Ἡ πρόσδεσις γίνεται διὰ δερματίνου ἱμάντος ἢ νήματος καννάβεως, ἀφοῦ προηγουμένως διαπερασθοῦν τὰ ἄκρα τοῦ δέρματος, πτυχοῦμενα, εἰς μικρὸν αἰχμη-

ρον ξύλον¹, μήκους 10-12 εκ. τοῦ μέτρου. Ἀκολουθῶς ἀναστρέφεται τὸ δέρμα, ὥστε ἡ τριχωτὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἄσκοῦ νὰ καταστῇ ἐσωτερικὴ, ἐν συνεχείᾳ δὲ προσδέεται τὸ ἐμπρόσθιον ἀνοικτὸν μέρος αὐτοῦ, δηλ. ὁ λαιμός. Ἡ πρόσδεσις αὕτη λόγῳ τῆς ἀναστροφῆς τοῦ δέρματος, διὰ νὰ εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ὀπισθίου μέρους, δηλαδή ἐσωτερικὴ, πρέπει τὰ ἄκρα τούτου νὰ διαπεραστοῦν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἄσκοῦ εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ δεξιοῦ ποδὸς εἰς σημεῖον, ὥστε νὰ

Εἰκ. 5.

ἐξέροχωνται ὀλίγον αὐτῆς. Τὰ περισσεύοντα οὕτω ἐκ τῆς ὀπῆς ἄκρα τοῦ δέρματος προσδέονται στερεὰ καὶ κατόπιν ἐπαναφέρεται τὸ δέρμα εἰς τὴν προτέραν θέσιν του ἔχον τὴν πρόσδεσιν ἐσωτερικὴν (βλ. εἰκ. 5).

Εἰς τὰς ἐτέρας δύο ὀπὰς τοῦ ἄσκοῦ, δηλ. τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν, τοποθετοῦνται τὸ ἐπιστόμιον καὶ τὸ κύριον ὄργανον τῆς παραγωγῆς τῶν ἤχων.

β) Τὸ ἐπιστόμιον, τὸ ὁποῖον λέγεται *μασοῦρι* ἢ *φουσητήρι*, εἶναι σωλήν, συνήθως ἐκ καλάμου ἀλλὰ καὶ ἐξ ὄστοῦ ἢ καὶ ξύλου, μήκους 12-15 ἑκατ. τοῦ μέτρου. Τοῦτο εἰσάγεται εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ δεξιοῦ ποδὸς τοῦ δέρματος εἰς βάθος 7-8 ἑκατ. καὶ προσδέεται στερεά. Ἡ πρόσδεσις γίνεται, ἀφοῦ διαπερασθῇ ἐσωτερικῶς τὸ

¹ Τὸ ξύλον τοῦτο εἰς τὴν μορφήν ὡς μικρὸν μολυβδοκόκκονδουλον λέγεται ἐν Νάξῳ περὶ αὐτῆς.

ἄκρον τοῦ δέρματος τῆς ὀπῆς ταύτης εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, ἀναστροφόμενον εἰς τὴν τριχωτὴν ἐπιφάνειαν καὶ εἰς σημεῖον, ὥστε νὰ ἐξέρχεται τῆς ὀπῆς κατὰ 7-8 ἑκατ. τοῦ μέτρου¹. Κατὰ τὴν πρόσδεσιν τοῦ ἐπιστομίου ἀφίνε-ται νὰ περισσεύη ἀπὸ τὴν ὀπὴν τούτου δέρμα 5-6 ἑκατ. τοῦ μέτρου.

Ὅταν τὸ ἐπιστόμιον τῆς τσαμπούνας εἶναι κατεσκευασμένον ἐκ καλάμου, ἡ ἐντὸς αὐτῆς ὀπὴ κόπτεται λοξοειδῶς. Εἰς τὸ ἄνω δὲ μέρος ταύτης καὶ εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἐπιφανείας χαράσσεται σχισμὴ ἐπὶ τῆς ὁποίας τοποθετεῖται λεπτὸν φύλλον ἐκ τοῦ φλοιοῦ κρομμύου ἀπεξηραμμένου, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὴν λοξοειδῆ ἐπιφάνειαν τῆς ὀπῆς χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐφάπτεται αὐτῆς.

Τὸ περισσεῦον δέρμα εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν καὶ τὸ φύλλον τοῦ φλοιοῦ τοῦ κρομμύου καλεῖται ὑπὸ τῶν ὀργανοπαικτῶν τῆς τσαμπούνας ἀνε-μολόγος.

Τὸ ἐπιστόμιον τοῦτο χρησιμεύει διὰ τὴν ἐμφύσησιν ὑπὸ τοῦ ὀργανοπαίκτου ἀέρος ἐντὸς τοῦ ἀσκοῦ μέχρι τελείας πληρώσεως αὐτοῦ.

Ὅταν ὁ ὀργανοπαίκτης κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας τοῦ ἀσκαύλου διακόπτη ἐπὶ ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα τὴν ἐμφύσησιν διὰ ν' ἀναπαυθῆ, παρεμποδίζεται ἡ ἔξοδος τοῦ ἐντὸς τοῦ ἀσκοῦ ἀέρος διὰ τοῦ περισσεύοντος δέρματος ἢ τοῦ φύλλου ἐκ τοῦ φλοιοῦ τοῦ κρομμύου, ἀμφοτέρων τούτων λειτουργούντων οὕτως ὡς βαλβίδος.

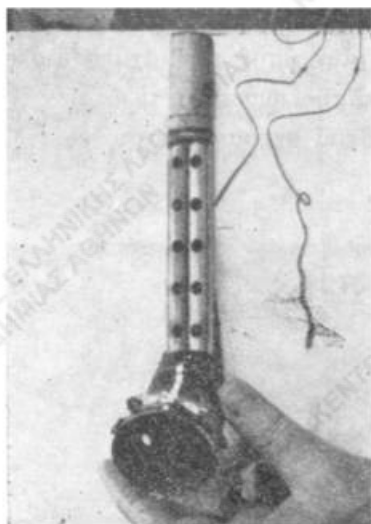
γ) Ἡ εἰδικὴ συσκευὴ τῆς παραγωγῆς τῶν μουσικῶν ἤχων ἔχει μῆκος 30-35 ἑκατ. Αὕτη τοποθετεῖται εἰς βάθος 6-7 ἑκατ. μ. ἐντὸς τοῦ ἀσκοῦ ἐκ τῆς ὀπῆς τοῦ ἐμπροσθίου ἀριστεροῦ ποδός τοῦ δέρματος καὶ στερεοῦται διὰ προσδέσεως μὲ ἱμάντα δερμάτινον ἢ ἐκ καννάβεως.

Ἡ ἐν λόγῳ συσκευὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν ἐπιμήκη ἀδλακωτὴν βάσιν, ἣτις φέρεται μὲ διάφορα ὀνόματα, οἷον: *μάρθα* εἰς Κάλυμνον καὶ Ψέριμον Δωδεκανήσου, *ποιαμὸς* εἰς Σαντορίνην, *ἄφουκλας* εἰς Νάξον, *ἀγαθὸς* εἰς Σῦρον κ.ἄ., κατασκευάζεται δὲ ἀπὸ ξύλον ἐλαίας, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τὴν ρίζαν αὐτῆς, ἐκ πικροδάφνης, στόκου ἢ καλάμου² μήκους 27-30 ἑκατ. μ. καὶ καταλήγει ἐμπροσθεν εἰς χοάνην καμπύλην ἢ καὶ εὐθεῖαν (βλ. κατωτ., εἰκ. 6, 7, 8, 9).

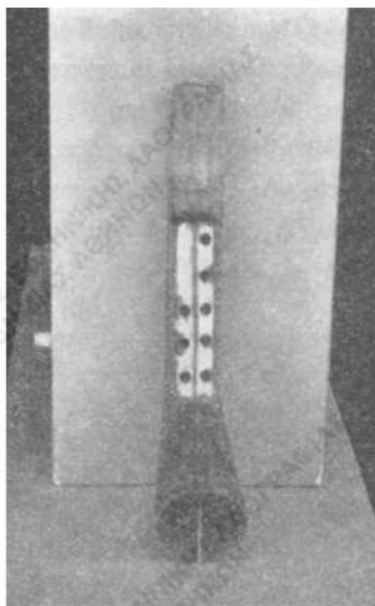
Ὅταν ἡ συσκευὴ εἶναι κατεσκευασμένη ἐκ καλάμου, ἡ χοάνη ἀποτελεῖ πρόσθετον ἐξάρτημα (βλ. κατωτ., εἰκ. 8, 10). Κατασκευάζεται δὲ ἀπὸ κέρας βοός, καταλή-

¹ Ὁ τρόπος προσδέσεως εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὴν τοῦ ἐμπροσθίου μέρους, ὡς ἀνωτέρω περιεγράφη, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι προσδένεται καὶ τὸ ἐπιστόμιον.

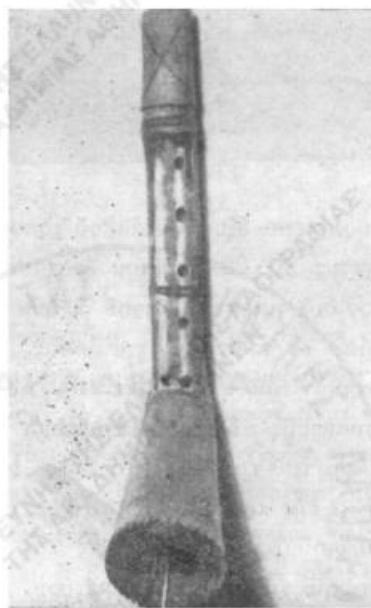
² Τὸ καλάμι ἀποκόπτεται, ὅταν ἀναπτυχθῆ τελείως, καὶ κυρίως κατὰ τὴν «χάσιν τοῦ φεγγαριοῦ», δηλ. εἰς ἡμέρας ἀσελήνους, τοῦτο δέ, ὡς πιστεύεται, διὰ νὰ μὴ σαπίζη.

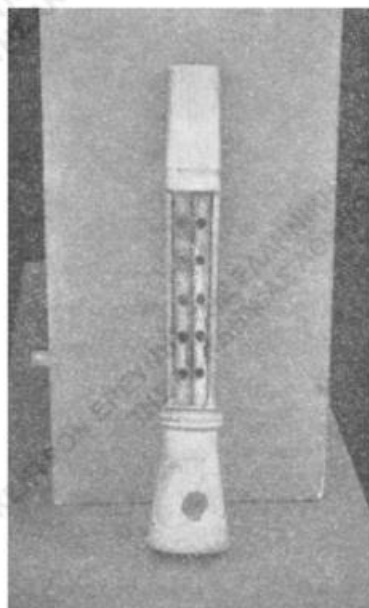
Ειχ. 6.

Ειχ. 7.

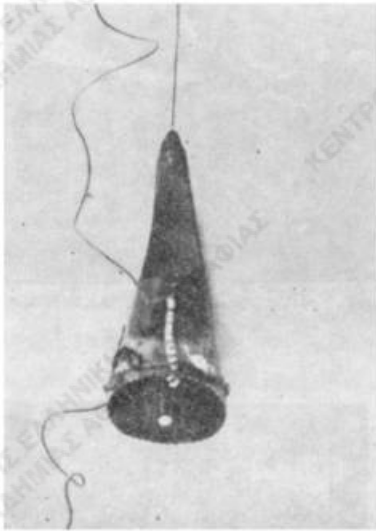
Ειχ. 8.

Ειχ. 9.

λως κατειργασμένον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τίθενται διάφορα στολίδια ἀπὸ ἐγγχώμους μικροὺς λίθους (χάντρες). Τὸ κέρασ τοποθετεῖται εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς συσκευῆς, τῆς ὁποίας τὸ ἄκρον εἰσέρχεται εἰς τὸ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰδικὸν ἄνοιγμα τοῦ κέρατος (βλ. εἰκ. 10) καὶ εἰς τὴν θέσιν ταύτην στερεοῦται τοῦτο δι' ἱμάντος, τοῦ ὁποίου τὸ ἓν ἄκρον προσδένεται διὰ κόμβου εἰς μίαν ὀπὴν τοῦ αἰχμηροῦ ἄκρου τοῦ κέρατος, τὸ δὲ ἕτερον εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς συσκευῆς, τὸ ὁποῖον εὐρίσκειται ἐντὸς τοῦ ἄσκοῦ, καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦ σχηματιζομένου δακτυλίου (βλ. ἄνωτ., εἰκ. 5, 6).

Εἰκ. 10.

Εἰκ. 11.

Ἐπὶ τοῦ μέρους τῆς αὐλακος τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἔξω τοῦ ἄσκοῦ τοποθετοῦνται δύο ἰσομεγέθεις αὐλοὶ¹ ἐκ καλάμου, μήκους 20-22 περίπου ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου. Οὗτοι στερεοῦνται ἐντὸς τῆς αὐλακος διὰ μαλακοῦ κηροῦ ἢ δύο μικρῶν ξυλίνων ἤλων, οἱ ὁποῖοι τοποθετοῦνται ἀπὸ τὰ πλάγια τῆς αὐλακος. Τὰ ἄνω ἄκρα τῶν αὐλῶν ἐνσφηνοῦνται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κενοῦ δακτυλίου, ὅστις σχηματίζεται μεταξὺ τοῦ μικροῦ τμήματος τῆς συσκευῆς τοῦ τοποθετουμένου ἐντὸς τῆς ὀπῆς τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς τοῦ δέρματος καὶ τοῦ τμήματος τοῦ ἐκτὸς τούτου, καὶ στερεοῦνται διὰ κηροῦ (βλ. εἰκ. 11). Ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τῶν αὐλῶν κατασκευάζονται διὰ πυρακτωμένου καρφιοῦ ὀπαὶ ἰσομεγέθεις καὶ εἰς ἴσας μεταξὺ τῶν ἀποστάσεις, διαμέτρου 7-8 περίπου χιλιοστῶν τοῦ μέτρου. Εἰς

¹ Οἱ αὐλοὶ ὀνομάζονται συνήθως ὑπὸ τῶν τσαμπουνιέρηδων *μπιμπικομάγγες*.

ἕκαστον αὐτὸν διανοίγονται συνήθως πέντε ὄπαι (τύπος Α', εἰκ. 8)· εἰς τινὰς ὅμως ἀσκαύλους αἱ ὄπαι δύνανται νὰ εἶναι ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μόνον αὐλοῦ ὀλιγώτεροι, ἢτοι τρεῖς (τύπος Β', εἰκ. 7) ἢ μία (τύπος Γ', εἰκ. 8), ἀναλόγως τοῦ τόπου προελεύσεως τῆς τσαμπούνας.

Εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τῆς συσκευῆς τὸ ὁποῖον ἐγκλείεται ἐντὸς τῆς ὀπῆς τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς τοῦ ἀσκοῦ ὑπάρχει εἰς τὴν ὀπισθεν πλευρὰν τῆς ἐμπροσθίας αὐλακος ἐτέρα αὐλαξ βραχυτέρα. Ἐντὸς αὐτῆς τοποθετοῦνται δύο μικροὶ σωλήνες

Εἰκ. 12.

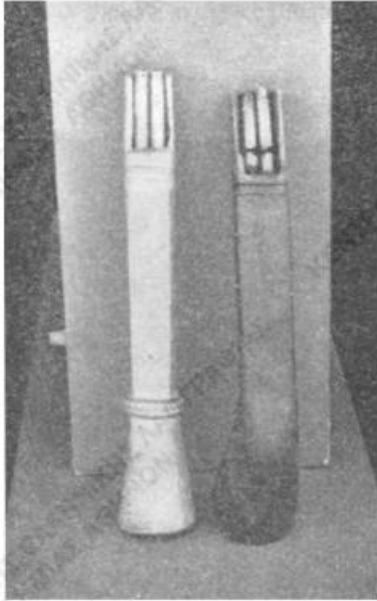

Εἰκ. 13.

ἐκ καλάμου, μήκους 4-5 ἑκατ. καὶ διαμέτρου 8-9 χιλιοστῶν. Τῶν σωλήνων τούτων, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται ὑπὸ τῶν ὀργανοπαικτῶν μπιμπίκια, τὸ ἓν ἄκρον τὸ πρὸς τὸν ἀσκὸν εἶναι κλειστόν, τὸ δὲ ἕτερον τὸ ὁποῖον ἔχει ἐφαρμοσθῆ ἐντὸς τῶν ὀπῶν τῶν αὐτῶν εἶναι ἀνοικτόν. Ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τῶν σωλήνων τούτων χαράσσεται ἐπιγλωττίς, λεγομένη γλωττίδα ἢ φτεροῦλα, τῆς ὁποίας τὸ ἀνοίγμα ἄρχεται ὀλίγον κάτωθεν τοῦ κλειστοῦ ἄκρου τοῦ σωλήνος. Ἐνίοτε ὅμως χαράσσεται αὕτη καὶ ἀντιθέτως. Εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ ἀνοίγματος τῆς γλωττίδος τοποθετοῦνται τρίχες τῆς κεφαλῆς ἢ τεμάχια λεπτοῦ νήματος πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀνοίγματος τῆς γλωττίδος (βλ. εἰκ. 12, 13, 14).

2. Λειτουργία του άσκαύλου (τσαμπούνας).

Πρὸς λειτουργίαν τοῦ άσκαύλου ὁ ὀργανοπαίκτης ἔμφυσᾷ ἐκ τοῦ ἐπιστομίου, ὥστε ὁ άσκὸς νὰ πληρωθῆ τελείως ἀέρος (εἰκ. 3). Ἀκολουθῶς πιέζει διὰ τοῦ ἀγκῶνος του τὸν άσκόν, ὥστε νὰ δημιουργηθῆ ἡ ἀναγκαία πίεσις τοῦ ἀέρος πρὸς παραγωγὴν τῶν μουσικῶν ἤχων κατὰ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν μπι-

Εἰκ. 14.

μπικιῶν πρὸς τοὺς αὐλοὺς. Οἱ ἐξερχόμενοι οὕτω δύο φθόγγοι ἄνευ τῆς τοποθετήσεως τῶν δακτύλων ἐπὶ τῶν ὀπῶν εἶναι οἱ ὀξύτεροι τοῦ ὀργάνου καὶ τῆς αὐτῆς ὀξύτητος (ταυτοφωνία), ὅταν ἀμφότεροι οἱ αὐλοὶ ἔχουν πέντε ὀπάς. Οἱ ὑπόλοιποι φθόγγοι τοῦ ὀργάνου παράγονται διὰ τῆς ἀναλόγου τοποθετήσεως τῶν δακτύλων ἐπὶ τῶν ὀπῶν.

Εἰς τσαμπούναν τῆς ὁποίας οἱ δύο αὐλοὶ φέρουν ἀνὰ πέντε ὀπάς ἕκαστος (Α' τύπ.) παράγονται ἐν συνόλῳ δώδεκα φθόγγοι, ἤτοι ἕξ ἀπὸ ἕκαστον αὐλόν. Οἱ φθόγγοι οὗτοι ἀμφοτέρων τῶν αὐλῶν εἶναι ὅμοιοι μεταξύ των κατὰ τὸ ὕψος, τὴν ἔντασιν καὶ τὴν χροιάν.

Ἡ μουσικὴ ἔκτασις τοῦ άσκαύλου περιλαμβάνει γενικῶς ἕξ φθόγγους οἵτινες σχηματίζουν ἀπὸ τοῦ βαρυτέρου μέχρι τοῦ

ὀξυτέρου διάστημα ἕκτης μεγάλης. Ἡ δὲ διαστηματικὴ διάταξις τούτων ἀπὸ τοῦ βαρυτέρου πρὸς τὸν ὀξὺ εἶναι δύο τόνοι, ἐν ἡμιτόνιον, δύο τόνοι, ἤτοι sol' la' si' do'' re'' mi'' (βλ. κατωτ. μουσ. πίνακα 1).

Ἡ ὀξύτης τῶν φθόγγων εἰς τοὺς διαφόρους τύπους τῆς τσαμπούνας δὲν εἶναι σταθερά. Αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀργάνου καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν μπιμπικιῶν καὶ τῶν αὐλῶν. Ἐνεκα τούτου εἶναι σπανία ἡ περιπτώσις τῆς χρησιμοποίησεως δύο ἢ καὶ περισσοτέρων άσκαύλων κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μελωδιῶν. Ἡ ὀξύτης αὕτη κυμαίνεται μεταξύ τοῦ φθόγγου sol' δίεςις, λαμβανομένου ὡς πρώτου βαρυτέρου, μέχρι τοῦ φθόγγου si' καὶ σπανιώτερον τοῦ φθόγγου do''.

Ἐκ τῶν ἕξ φθόγγων, ὡς τονικὴ εἰς τὰς διαφόρους μελωδίας αἵτινες παίζονται εἰς τὴν τσαμπούναν χρησιμοποιεῖται κυρίως ὁ δεύτερος φθόγγος ἐκ τοῦ βα-

ρέος πρὸς τὸν ὀξύν, ἦτοι ὁ φθόγγος Ia'. 'Ολιγώτερον δὲ οἱ φθόγγοι si' καὶ do''. Κυριαρχεῖ δηλαδὴ εἰς τὰς μελωδίας τοῦ ἀσκαύλου ὁ διατονικὸς τρόπος τοῦ Ia=re, ὀλιγώτερον δὲ ὁ τρόπος τοῦ si=mi καὶ τοῦ do=fa. (Βλ. κατωτ., σ. 67 κ.ξξ. μουσικὰ παραδείγματα I - III).

Δακτύλιοι	Ἀριστερὰ χεὶρ	Δείκτης	●	●	●	●	●	●	●	●	○	○	○	○	
		Μέσος	●	●	●	●	●	●	○	○	○	○	●	●	
	Δεξιὰ χεὶρ	Δείκτης	●	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	●	●
		Μέσος	●	●	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○
		Λιχανός	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○

Πίν. 1 (τύπος Α').

Εἰς τοὺς παρατιθεμένους σχηματογραφικοὺς πίνακας (ἀρ. 1 - 6)¹ δεικνύεται ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς τῶν μουσικῶν φθόγγων εἰς τοὺς τρεῖς τούτους τύπους τοῦ ἑξεταζομένου νησιωτικοῦ ἀσκαύλου. Οἱ μικροὶ κύκλοι κάτωθεν ἐκάστου πενταγράμμου ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀπῶν τῶν δύο αὐλῶν τῶν τύπων τούτων. Ἐκ τῶν κύκλων τούτων, οἱ μὲν μέλανες δεικνύουν τὰς κεκλεισμένας διὰ τῶν δακτύλων ὀπάς, οἱ δὲ ἕτεροι, οἱ λευκοί, τὰς ἀνοικτὰς ὀπάς.

Ἡ τοποθέτησις τῶν δακτύλων ἐπὶ τῶν ὀπῶν τῶν αὐλῶν εἰς τοὺς τρεῖς τύπους τῆς τσαμπούνας γίνεται ὡς ἑξῆς.

Ὁ δείκτης τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τοποθετεῖται ἐπὶ τῶν δύο πρώτων ὀπῶν ἀμφοτέρων τῶν αὐλῶν, ἀριθμουμένων τῶν ὀπῶν ἐκ τῶν ἄνω, ὁ δὲ μέσος εἰς τὰς δύο ἐπομένας. Τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὁ δείκτης τίθεται ἐπὶ τῆς τρίτης ὀπῆς τῶν αὐλῶν ὁ μέσος τῆς ἰδίας χειρὸς εἰς τὰς ἐπομένας ὀπάς (τετάρτην) καὶ ὁ λιχανὸς ἐπὶ τῶν τελευταίων (βλ. ἀνωτ., εἰκ. 3).

¹ Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν αὐλῶν εἰς ἀριστερὸν ἢ δεξιὸν νοεῖται ὡς πρὸς τὸν ὄργανοπαίκτην, ὅστις παίζει εἰς τὸν ἀσκαυλον.

Αἱ μελωδία εἰς τὸν τύπον τοῦτον τοῦ ἀσκαύλου (Α' βλ. ἄνωτ., σ. 61) παίζονται διὰ τῶν δύο αὐλῶν συνήθως ὁμόφωνοι (unissono). Ὅταν ὄμως ὁ

The diagram shows a musical staff with a treble clef and a sequence of notes: G4, A4, B4, C5, D5, E5, F5, G5, A5, B5, C6, D6, E6, F6, G6. Below the staff is a fingering chart for two hands. The left hand (Δεξιὰ χεὶρ) has three fingers: Δείκτης (Index), Μέσος (Middle), and Λιχανός (Ring). The right hand (Ἀριστερὰ χεὶρ) has two fingers: Δείκτης (Index) and Μέσος (Middle). Fingering is indicated by solid black dots (finger used) and open circles (finger not used).

Δακτυλιόμοι	Ἀριστερὰ χεὶρ	Δείκτης	●	●	●	●	●	○	○					
		Μέσος	●	●	●	●	○	○	●					
Δεξιὰ χεὶρ	Δείκτης	●	●	●	●	○	○	○	○	●	●			
	Μέσος	●	●	●	●	○	○	○	○	○	○	●	●	
	Λιχανός	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●

Πίν. 2 (τύπος Β').

ἀσκαύλης (τσαμπουνιέρης) εἶναι δεξιότηχνης, τότε διὰ τοῦ δεξιοῦ αὐλοῦ, ὅστις θεωρεῖται πάντοτε ὡς βοηθητικὸς αὐλός, ποικίλλει οὗτος τὴν μελωδίαν με ἄλλους

The diagram shows a musical staff with a treble clef and a sequence of notes: G4, A4, B4, C5, D5, E5, F5, G5, A5, B5, C6, D6, E6, F6, G6. Below the staff is a fingering chart for two hands. The left hand (Δεξιὰ χεὶρ) has three fingers: Δείκτης (Index), Μέσος (Middle), and Λιχανός (Ring). The right hand (Ἀριστερὰ χεὶρ) has two fingers: Δείκτης (Index) and Μέσος (Middle). Fingering is indicated by solid black dots (finger used) and open circles (finger not used).

Δακτυλιόμοι	Ἀριστερὰ χεὶρ	Δείκτης	●	●	●	●	●	○	○					
		Μέσος	●	●	●	●	○	○	●					
Δεξιὰ χεὶρ	Δείκτης	●	●	●	○	○	○	○	●					
	Μέσος	●	●	○	○	○	○	○	●					
	Λιχανός	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	●

Πίν. 3 (τύπος Γ').

φθόγγους, οὕτω δὲ δημιουργεῖται ἄκουσμα πολυφωνικὸν ἰδιότυπον' (βλ. κατωτ., σ. 67-68 μουσ. παραδείγματα I, I₁ καὶ I₂).

Όταν εις τὸν ἄσκαυλον φέρη πέντε ὀπὰς ὁ ἀριστερὸς αὐλὸς καὶ τρεῖς ὁ δεξιὸς (τύπος Β') (βλ. καὶ ἀνωτέρω, σ. 61), παράγονται δέκα ἐν συνόλῳ φθόγ-

Πίν. 4 (1)

γοι, ἔξ ἑκ τοῦ ἀριστεροῦ, ἦτοι: sol' la' si' do'' re'' mi'' καὶ τέσσαρες ἐκ τοῦ δεξιοῦ, ἦτοι sol' la' si' do'' (βλ. ἀνωτ. μουσ. πίνακα, ἀρ. 2). Εἰς τὴν περίπτωσιν

Πίν. 5.

¹ Οἱ πίνακες 4, 5 καὶ 6 δεικνύουν διαφόρους συνδυασμοὺς δακτυλισμῶν παραγωγῆς μουσικῶν φθόγγων τῶν τριῶν τύπων τοῦ ἄσκαύλου.

ταύτην ὁ συνοδεύων δεξιὸς αὐλὸς παρέχει ὁμοίως τὴν εὐχέρειαν εἰς τὸν δεξιό-
τέχνην ἀσκαύλην νὰ ποικίλλῃ τὴν μελωδίαν μὲ τοὺς τέσσαρας τούτους φθόγγους,
ἀναλόγως τῆς δεξιотехνικῆς του ἱκανότητος καὶ καλλιτεχνικοῦ του ἐνστίκτου·
(βλ. κατωτ., σ. 69, μουσ. παραδ., ἀρ. II καὶ II₁).

Ἐκ τῆς ἀσκαυλῆς τοῦ ὁποίου οἱ αὐλοὶ φέρουν πέντε ὁπὰς ὁ ἀριστερὸς καὶ
μὴν ὁ δεξιὸς (τύπ. Γ'), ὡς ἀνωτέρω, σ. 61, παράγονται ὀκτὼ ἐν συνόλῳ φθόγγοι,
ἕξ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ, ἦτοι sol' la' si' do'' re'' mi'' καὶ δύο ἐκ τοῦ δεξιοῦ, ἦτοι
sol' la' (βλ. ἀνωτ. μουσ. πίνακα, ἀρ. 3). Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην διὰ τοῦ αὐ-
λοῦ συνοδείας ποικίλλεται ἡ μελωδία διὰ δύο μουσικῶν φθόγγων, τοῦ ἴσου, ὅπερ

Δακτυλιόμοι		Ἀριστ. χεῖρ	Δείκτης	●	●	●	●	○	●	●	○
			Μέσος	●	●	●	○	●	●	○	●
Δεξιὰ χεῖρ		Δείκτης	●	●	○	●	●	○	●	●	
		Μέσος	●	○	●	●	●	○	●	●	
		Διχανός	● ○	● ●	● ●	● ●	● ●	○ ○	○ ○	○ ○	

Πίν. 6

εἶναι ἡ τονικὴ τῆς μελωδίας, καὶ τῆς ὑποτονικῆς ἣτις εἶναι ὁ βαρύτερος φθόγ-
γος τοῦ ἀσκαυλοῦ (βλ. κατωτ., σ. 70, μουσ. παραδ., ἀρ. III).

Τὸ χόρδισμα τῆς τσαμπούνας ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ τὴν
κανονικὴν λειτουργίαν καὶ καλὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς.

Ὁ τσαμπουνιέρης, προτοῦ ἀρχίσῃ τὸ κύριον παίξιμον τῆς τσαμπούνας,
ἐκτελεῖ δοκιμαστικῶς μίαν μελωδίαν διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ, ἐὰν οἱ φθόγγοι τῶν
αὐλῶν εὐρίσκωνται ἐν ἀπολύτῳ ἰσορροπία μεταξύ των. Διότι τὸ ὄργανον τοῦτο,
λόγῳ τῶν ὑλικῶν ἐξ ὧν κατασκευάζεται ἀλλὰ καὶ τοῦ πρακτικοῦ τρόπου τῆς
κατασκευῆς του, παρουσιάζει εὐπάθειαν, δηλ. ἐπηρεάζεται εὐκόλως ἀπὸ τὴν
ἀτμοσφαιρικὴν κατάστασιν, ἰδίως ὅταν παραμένῃ ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα ἀζη-
σιμοποίητον. Ἔνεκα τούτου οἱ φθόγγοι ἀλλοιοῦνται διαφοροτρόπως.

Ἐὰν ὁ ἀσκαύλης διαπιστώσῃ κατὰ τὴν δοκιμὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν φθόγγων τῶν δύο αὐλῶν, οἷτινες δημιουργοῦν οὔτω δυσάρεστον ἄκουσμα, τότε, ἀφοῦ ἐξακριβώσῃ ποιοὶ εἶναι οἱ φθόγγοι οὗτοι, διὰ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς ἀπόλυτον ταυτοφωνίαν μεταξὺ των, κλείει ἢ ἀνοίγει ἀναλόγως τὴν ἀντίστοιχον ὀπήν διὰ μαλακοῦ κηροῦ ἢ τοποθετεῖ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐνὸς τῶν αὐλῶν ἀπὸ τοῦ ἀνοίγματος τῆς χοάνης ἓν μικρὸν χόρτον· (βλ. ἄνωτ., εἰκ. 1, 7).

Ἡ τσαμπούνα κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων μελωδιῶν συνοδεύεται κατὰ κανόνα ὑπὸ μικροῦ τυμπάνου, τὸ ὅποιον ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν λαϊκῶν ὄργανοπαικτῶν το υ μ π ά κ ι (βλ. εἰκ. 4). Τοῦτο κρούεται διὰ τῶν δακτύλων ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἢ μὲ δύο ξύλα ἐπὶ τῆς μιᾶς μόνον ἐπιφανείας του. Ἡ κρούσις ἀποδίδει τὴν ἐκάστοτε ρυθμικὴν μορφήν τῆς ἐκτελουμένης εἰς τὸν ἄσκαυλον μελωδίας.

Κατωτέρω παραθέτομεν ἕξ μουσικὰ παραδείγματα ἐκ τῶν τριῶν, ὡς ἄνωτέρω, τύπων τῆς τσαμπούνας, ἧτοι ἐκ τοῦ τύπ. Α' τρία, τοῦ Β' δύο καὶ τοῦ Γ' ἓν.

I.

The musical score for Example I is presented on six staves. The first staff begins with a treble clef, a 2/4 time signature, and a tempo marking of 110. The melody starts with a quarter rest followed by a quarter note, then continues with a series of eighth and sixteenth notes. The subsequent staves continue this rhythmic pattern, featuring various note values and rests, with a fermata over a note in the fourth staff. The notation is clear and uses standard musical symbols for notes, stems, beams, and rests.

II.

The third system begins with a treble clef, a 2/8 time signature, and a measure rest marked "210". The music is written in a single staff and consists of a continuous melodic line with various rhythmic values, including eighth and sixteenth notes, and rests. The notation includes slurs and accents.

I2.

110

Τον.

II.

II1.

216

Τον.

III.

The musical score consists of three systems, each with two staves. The first system begins with a tempo marking of quarter note = 104. The notation includes treble and bass clefs, various note values (quarter, eighth, and sixteenth notes), rests, and slurs. The second system continues the melodic and harmonic development. The third system concludes the piece with a final cadence. The score is presented in a clear, professional layout with standard musical notation.

- ΣΗΜ.— Κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς μελέτης ταύτης ἔλαβον γνῶσιν τοῦ ἐιδικοῦ βιβλίου τοῦ Anthony Baines (*Bagpipes, Oxford 1960*), τὸ ὁποῖον δυστυχῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν μου.

R É S U M É

La cornemuse dans les îles de Grèce

La cornemuse, connue déjà depuis l'antiquité, existe encore aujourd'hui dans le monde Hellénique sous deux formes: la première répandue dans les Îles de la Grèce (voir fig. 2 et 3) sous les noms de tsambouna, askavli, etc., la seconde connue dans la Grèce continentale sous le nom de gaïda (fig. 1 et 4). Cette forme survit d'ailleurs dans d'autres pays d'Europe.

Dans cette étude l'auteur examine spécialement le premier type qu'on rencontre surtout dans les Cyclades, le Dodécanèse et l'Île de Crète.

La partie principale de l'instrument qui produit les sons se compose d'une base oblongue creuse de 30 à 35 cm. faite d'un bois spécial ou d'un roseau, et se terminant en entonnoir de forme droite ou courbe.

Dans la cavité on place deux chalumeaux de même longueur (voir fig. 8), sur chacun desquels on ouvre d'habitude cinq trous d'égale grandeur (type A). Le tuyau de droite peut avoir parfois trois trous et celui de gauche cinq (type B), ou un trou seulement au tuyau droit et cinq sur celui de gauche (type C. Voir également les fig. 6, 7, 8).

Dans la partie supérieure de la base et les côtés postérieurs il existe un autre sillon, long de 7 à 8 cm, dans lequel on place deux petits chalumeaux de 4 à 5 cm. chacun, les «bibikia», fermés à l'un des bouts et sur

la surface desquels on entaille une languette. Les parties ouvertes de ces petits chalumeaux s'insèrent dans la cavité du sillon de la base (voir fig. 12, 13, 14).

La «tsambouna» fonctionne de la même manière que la cornemuse commune. L'instrument produit six sons, lesquels forment une sixte majeure, contenant deux tons, un demi ton, deux tons, soit les notes: *sol, la, si, do, ré, mi*. Des ces tons on emploie comme tonique la note *la*, et moins fréquemment les notes *si* et *do*, c.à.d. que c'est le mode diatonique du *la* qui prédomine.

Les six tableaux publiés aux pages 63, 64, 65 et 66 montrent la manière dont les trois types de «tsambouna» produisent les sons, ainsi que les doigtés appropriés.

Les cercles noirs montrent les trous bouchés par les doigts de l'instrumentiste, tandis que les cercles blancs montrent les trous non bouchés. La combinaison des trous bouchés ou ouverts produit les différents sons de l'instrument.

Des exemples de mélodies jouées sur chacun de trois types de cornemuse (tsambouna) sont publiés dans les pages 67 à 71.
